

ACCOUNTICA Miesięcznik

Nr 17/Lipiec 2010/www.gierusz.com.pl

Spis treści:

1. **Pojęcia i przejawy rachunkowości kreatywnej i agresywnej**- mgr Katarzyna Gierusz

Bankructwo Enronu w grudniu 2001 roku, które wstrząsnęło gospodarką amerykańską i światową opinią publiczną, zapoczątkowało zaciekle dyskusję na temat kreatywnej rachunkowości. Niestety, media nadały temu terminowi pejoratywny wydźwięk. Stawiają one znak równości między tworzeniem, a fałszowaniem sprawozdań finansowych, co sugeruje odbiorcom, że rachunkowość kreatywna jest synonimem agresywnej. W błędzie jednak są ci, którzy zamiennie używają pojęć kreatywna rachunkowość, przestępstwo, oszustwo, defraudacja czy malwersacja. Pomimo, iż granica pomiędzy tymi pojęciami jest cienka i zaciera się, należy je rozróżniać. Celem artykułu jest próba zdefiniowania tych zagadnień.

Pojęcia i przejawy rachunkowości kreatywnej i agresywnej

Kreatywność-pozytywna czy negatywna cecha

W przeciwieństwie do nauk ścisłych, takich jak matematyka czy fizyka, rachunkowość nie dysponuje narzędziami, które zapewniłyby bezsporne przyporządkowanie operacji

gospodarczych np. do określonych kategorii kosztów lub przychodów. Ustawa o rachunkowości co prawda wskazuje nadrzędne zasady rachunkowości (ciągłość, ostrożność, przewaga treści ekonomicznej nad formą prawną, współmierność, istotność i kontynuację działalności), które mają ułatwić jasną i rzetelną prezentację sytuacji majątkowej i finansowej firmy, to jednak wciąż pozostaje miejsce na subiektywną interpretację i swobodne działanie. *„Ten obszar swobody i elastyczności jest niezbędny w celu przedstawienia prawdziwego i wiernego obrazu jednostki.”*¹ Wiedząc o tym, menedżerowie, księgowi i zarządy, stosują rozwiązania zgodne z prawem i rzeczywistością, chcąc ukazać firmę w jak najlepszym świetle. Dokonywane przez nich zmiany są nieznaczne, subtelne. W ten sposób rozumiana kreacja dotyczy wszystkich przedsiębiorstw i nie ma nic wspólnego

z łamaniem prawa, częstymi korektami metod wyceny aktywów i pasywów, zmianami polityki rachunkowości i zasad ewidencji, które są przypisywane rachunkowości agresywnej. Trzeba również pamiętać, że pozytywnie rozumiana kreatywna rachunkowość znajduje szerokie zastosowanie w rachunkowości zarządczej. Tworzenie z paroletnim wyprzedzeniem sprawozdań finansowych uwzględniających np. różne metody amortyzacji środków trwałych, ewentualne kredyty i formy ich spłaty, planowane inwestycje, pozwala kontrolować koszty przedsiębiorstwa, wspomaga kierownictwo firmy w planowaniu, podejmowaniu decyzji i kontroli ich realizacji.

Przykłady rachunkowości kreatywnej i agresywnej

W literaturze przedmiotu^{2 3} ukazano jasno określone cele, które przyświecają amatorom obu tych technik. W przypadku rachunkowości kreatywnej mówi się o interesie firmy, przykładowo wynik finansowy jest zaniżany w celu

¹ Piotr Gut *Falszowanie sprawozdań finansowych* Serwis Monitora Rachunkowości i Finansów Nr 1/2006

² Edyta Kilik „Kreowanie” wizerunku firmy przez rachunkowość Historia, współczesność i perspektywy rachunkowości w Polsce Toruń 2003

³ Nie twórcza, tylko agresywna Gazeta Prawna nr 219 z 2022

zmniejszenia lub optymalizacji obciążeń fiskalnych. W drugim przypadku, chodzi przede wszystkim o osobiste korzyści. Zysk przedsiębiorstwa jest zawyżany, przez co dywidendy i premie za wyniki są wyższe. Jest to również metoda na przyciągnięcie inwestorów strategicznych, akcjonariuszy, sfinalizowanie korzystnej fuzji czy otrzymanie niezbędnego kredytu bankowego. W celu zawyżenia wyniku finansowego, a czasem nawet zamiany straty na zysk (jak w przypadku BIG Bank Gdański, który w 2002 roku wykazał 44,7 mln zł. zysku, podczas gdy powinien ujawnić 820 mln zł. straty⁴), przedsiębiorstwa uciekają się między innymi do następujących metod:

- zaliczają do przychodu niewykonane usługi lub niesprzedane wyroby gotowe, czyli ewidencjonują fikcyjne transakcje sprzedaży;
- nie księgują kosztów według otrzymanych faktur; ukrywają je lub odsyłają do wystawiającego pod błahym pretekstem;
- ujmują wpływy z tytułu umowy wieloletniej jako przychody roku bieżącego np. z tytułu dzierżawy pomieszczeń⁵ (np. firma Xerox zawyżała

wynik finansowy, zaliczając do bieżącej sprzedaży przyszłe przychody z wynajmu czy leasingu kopiarek).⁶

Chcąc z kolei zawyżyć sumę bilansową, firmy:

- zaliczają do wartości niematerialnych i prawnych oprócz oprogramowania nabytego jako licencje lub prawa autorskie, wszystkie pozostałe rodzaje oprogramowania (faktycznie są to wykonane usługi);
- nuzniają za odrębne obiekty urządzenia, które nie spełniają samodzielnych funkcji użytkowych, a są elementami środków trwałych;
- traktują remonty jako modernizacje, podwyższając tym samym wartość bilansową środków trwałych.

Przedsiębiorstwa prześcigają się w wyszukiwaniu nowych sposobów poprawy rzeczywistego wyniku finansowego, tak aby w pełni był on zgodny z budżetem przyjętym na dany rok obrotowy. Wspomniany już Enron, używał różnego rodzaju instrumentów finansowych. Wykorzystywał wymyślony przez bank Goldman Sachs MIPS (Monthly Interest Preferred Share-

⁴ Waldemar Grzegorzczak *Manewry księgowego* Rzeczpospolita nr 201 z 29 sierpnia 2002

⁵ Włodzimierz Wąsowski *Kreatywna rachunkowość. Fałszowanie sprawozdań finansowych* str. 61- 63

⁶ Waldemar Grzegorzczak *Kreatywna księgowość nie zawsze oznacza oszustwo* Rzeczpospolita nr 274 z 25 listopada 2002

Uprzywilejowaną Akcją z Miesięczną Dywidendą). W zależności od potrzeb Enronu, instrument ten był traktowany jako akcja lub papier dłużny. W deklaracji przeznaczonej dla urzędu podatkowego prezentowano go jako obligację (pomniejszał podstawę opodatkowania o wypłacone odsetki), z kolei w sprawozdaniach dla akcjonariuszy ujawniany był jako akcja (obniżał wartość zadłużenia).⁷ Z powodu bankructwa Enronu ucierpieli głównie drobni inwestorzy i fundusze inwestycyjne, którzy byli „karmieni” sfałszowanymi sprawozdaniem. Szacuje się, że akcjonariusze i wierzyciele stracili około 80 mld dolarów. Upadek jednostki spowodował również drastyczny spadek zaufania do firmy audytorskiej Artur Andersen, która przez wiele lat wydawała pozytywne opinie o Enronie. Audytor ten, jak dotąd nie odzyskał zaufania społecznego, co doprowadziło do zamknięcia międzynarodowej sieci jego placówek i podziału na mniejsze jednostki.

Są również przedsiębiorstwa, które w sprawozdaniach finansowych przedstawiają obraz gorszy od rzeczywistego. *„Zdarza się to w sytuacjach, gdy istnieje potrzeba uzyskania znacznego wzrostu w przyszłym okresie, gdy zamierza się nie wypłacać dywidendy, gdy chce się osłabić presję załogi na wzrost*

wynagrodzeń, zaniżyć wartość przedsiębiorstwa, by je wykupić”⁸ lub jak w przypadku firmy Freddie Mac (zajmującej się handlem długami hipotecznymi), pragnie się zachować wizerunek stabilnego, przewidywalnego i pewnego podmiotu. W połowie 2003 roku wyszło na jaw, że firma ta od kilku lat ukrywała znaczne zyski pochodzące z dochodowych, ale ryzykownych operacji finansowych, których dokonywała potajemnie, jako quasi-fundusz inwestycyjny. Chcąc ukryć przed opinią publiczną zmianę profilu działalności, jednostka fałszowała sprawozdania finansowe.⁹

Rodzi się jednak pytanie jak zgodnie z prawem kształtować obraz podmiotu? Przykładowo w myśl ustawy o rachunkowości inwestycje długoterminowe można wyceniać wg ceny nabycia lub wartości rynkowej. Pomimo, iż firma do tej pory stosowała pierwszą metodę, uzasadnione jest przejście na wartość godziwą, jeżeli lepiej odzwierciedla to rzeczywistą sytuację. Powstała w ten sposób różnica należy odnieść na kapitał z aktualizacji wyceny. Spore pole manewru daje również amortyzacja. Jeżeli jednostka jest w stanie udowodnić, że większość środków trwałych będzie jej przynosić korzyści ekonomiczne przez dłuższy okres, to powinna wydłużyć okres

⁷ Piotr Gut *Falszowanie sprawozdań finansowych* Serwis Monitora Rachunkowości i Finansów Nr 1/2006

⁸ Włodzimierz Wąsowski *Falszowanie sprawozdań finansowych* Rachunkowość Nr 11/2002

⁹ Piotr Gut *Falszowanie sprawozdań finansowych* Serwis Monitora Rachunkowości i Finansów Nr 1/2006

amortyzacji tych obiektów. Należy jednak pamiętać, że wszelkiego rodzaju zmiany w polityce rachunkowości należy ujawnić w informacji dodatkowej będącej częścią sprawozdania finansowego.

Stanowisko Unii Europejskiej

17 maja 2006 roku została przyjęta 8 dyrektywa dotycząca ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych. Ma ona nie dopuścić więcej do skandali jakie miały związek z europejskimi firmami o nieskazitelnej dotychczas reputacji. Oto w lutym 2003 roku wyszło na jaw, że holenderski koncern Ahold (właściciel drugiej co do wielkości w Europie sieci hipermarketów) manipulował swoimi wynikami finansowymi na łączną kwotę miliarda dolarów. Jeszcze w tym samym roku, w grudniu, ujawniono kolejny skandal, który niestety znacznie przekroczył rozmiary poprzedniego. Według różnych źródeł, włoski koncern spożywczy Parmalat zawyżał swoje aktywa od 7 do 10 mld euro. Wspomniana dyrektywa doprecyzowała zakres obowiązków biegłych rewidentów prowadzących badania ustawowe, obudowując je zasadami etycznymi mającymi zapewnić obiektywność i niezależność biegłych. Dzięki niej państwa członkowskie UE mogą na swoim terytorium wprowadzić przepis

nakazujący obowiązkową zmianę biegłego rewidenta badającego księgi co siedem lat. Zgodnie z wcześniejszymi oczekiwaniami, grupowy audytor ksiąg skonsolidowanych odpowiada za audyt wszystkich firm danej grupy. Ponadto, firmy poddawane audytowi mają obowiązek powołania komisji audytowych złożonych z osób niezależnych, które sprawowałyby nadzór nad procesem rewizji ksiąg i pozostawały w bezpośrednim kontakcie z biegłym rewidentem. Komisje te mają dokonywać wyboru biegłych rewidentów i przedstawiać kandydatów do zatwierdzenia przez udziałowców firmy.¹⁰

Odpowiedzialność karna w polskich realiach

W Polsce odpowiedzialność karna za fałszowanie sprawozdań finansowych wynika z trzech różnych aktów prawnych. Kodeks karny przewiduje karę dla sporządzających fałszywe sprawozdanie przez co przyczyniają się oni do wyrządzenia szkody majątkowej - od trzech miesięcy do pięciu lat pozbawienia wolności. Kodeks karno-skarbowy za nierzetelne lub wadliwe prowadzenie ksiąg wymierza karę grzywny. Z kolei Art. 77 i 78 ustawy o rachunkowości zarówno dla

¹⁰ Małgorzata Sawicka *Sarbanes- Oxley po europejsku* CFO
Magazyn Finansistów 1 grudzień 2004

sporządzającego jak i biegłego rewidenta przewiduje taki sam wymiar kary-grzywna lub pozbawienie wolności do lat dwóch. Warto jednak zauważyć, iż państwo, nieoficjalnie, nie jest skłonne do wykrywania oszustw podatkowych, jeżeli są one dokonywane na jego korzyść. Jak dotąd najsurowszy wyrok w serii procesów dotyczących manipulowania wynikiem finansowym, wymierzył sąd w Nowym Jorku w dniu 13 lipca 2005 roku. Skazał on byłego szefa korporacji telekomunikacyjnej WorldCom, Bernarda Ebbersa, na 25 lat więzienia. Firma ta w latach 2000- 2001 księgowała koszty związane z wynajmem łączy od innych operatorów telekomunikacyjnych jako wydatki inwestycyjne, z kolei za zyski, uznawała część rezerw na długie i obowiązkowe opłaty. Łączna suma nieprawidłowości przekroczyła 9 mld dolarów.

Kreatywność w rachunkowości nie jest niczym nowym, jest jej częścią składową od początku istnienia. Można się nawet pokusić o stwierdzenie, że jest wymagana od każdego księgowego. Dzięki niej jest on w stanie odnaleźć się w nieograniczonej rodzajowo i jakościowo liczbie zdarzeń

gospodarczych, potrafi je zidentyfikować, wycenić, zaksięgować, a przede wszystkim przetworzyć i zinterpretować, by mogło powstać sprawozdanie finansowe. Należy jednak mieć na uwadze, by pozostawiona przez ustawodawcę swoboda działania nie przerodziła się w samowolę i nie przyczyniała się do nadużyć i malwersacji.

Podsumowanie

Niestety, nie ma skutecznych metod i rozwiązań przeciwdziałających manipulacjom księgowym, które jak widać z przytoczonych przykładów dotyczą całego świata i zaczynają przybierać niebezpieczne rozmiary. Może się więc okazać, że badanie sprawozdań finansowych nabierze zupełnie innego wyrazu. Nie będzie ukierunkowane na wydanie opinii, ale przede wszystkim na wykrycie błędów i oszustw. Pozwoli to uchronić kredytodawców i akcjonariuszy przed milionowymi stratami, a także przywróci zaufanie do danych zawartych w sprawozdaniach finansowych.

Literatura:

1. *Dlaczego firmy zawyżają wynik finansowy*, Gazeta Prawna nr 142 z 2006
2. Grzegorzyc W., *Kreatywna księgowość nie zawsze oznacza oszustwo*, Rzeczpospolita nr 274 z 25 listopada 2002
3. Grzegorzyc W., *Manewry księgowego*, Rzeczpospolita nr 201 z 29 sierpnia 2002
4. Gut P., *Falszowanie sprawozdań finansowych*, Serwis monitora Rachunkowości i Finansów nr 1/2006
5. *Kreatywna tak, agresywna nie*, Gazeta prawna nr 7 z 2003
6. Kulik E., „*Kreowanie*” wizerunku firmy przez rachunkowość, Historia, współczesność i perspektywy rachunkowości w Polsce Toruń 2003
7. *Nie twórcza, tylko agresywna*, Gazeta Prawna nr 219 z 2002
8. Sawicka M., *Sarbanes- Oxley po europejsku*, CFO Magazyn Finansistów 1 grudzień 2004
9. Sowińska A. K., *Skąd się wzięła sprawa Eronu*, Rachunkowość nr 4/2003
10. Wąsowski W., *Kreatywna rachunkowość. Falszowanie sprawozdań finansowych.*, Difin 2005
11. Wąsowski W., *Falszowanie sprawozdań finansowych*, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Oficyna Wydawnicza „Zarządzanie i Finanse” 2003
12. Wąsowski W., *Falszowanie sprawozdań finansowych*, Rachunkowość nr 11/2002